

УДК 821.161.2'06-311.6

Лазурко Р.

На шляхах Європи. – К.: Стилет і стилос, 2023 – 400 с.

ISBN 978-617-95149-6-8

Роман Лазурко був одним із тисяч українських добровольців, які стали до лав дивізії «Галичина». Навчання в елітних німецьких підрозділах, пекельні бої з більшовиками, співпраця з УПА, фронтова одіссея від Польщі до Югославії, жахи полону та ув'язнення – усе це Лазурко описує захопливо та з неодмінним чорним гумором. Його спогади дають нам можливість дізнатися про боївий шлях дивізії, добровольці якої понад усе мріяли про власну армію та державу. Про тих юнаків, які воювали «з українськими серцями під німецькими одностроями».

УДК 821.161.2'06-311.6

Збережено авторський правопис.

ISBN 978-617-95149-6-8

© «Стилет і стилос», 2023
© Тетяна Панова,
дизайн обкладинки, 2023

ВСТУПНЕ СЛОВО

Історія – це скарбниця досвіду. Щоб майбутні покоління могли користуватися нею і зачерпнувши її наук оминути помилок минулого, кожна генерація повинна поповняти її своїми досягненнями, бо тільки історично записаний досвід стає джерелом знання і сили народу. Таким причинком до історії нашого покоління стали спогади Романа Лазурка про драматичні роки 2-ої Світової Війни, які під наголовком «На шляхах Європи» стають отсім власністю українського читацького загалу.

Роман Лазурко – молодий тоді підстаршина 1-ої Української Дивізії, один із тисячів дивізійного стрілецтва, кинув на папір свої спостереження, свої враження і свої рефлексії про цей великий час, що поштовхнув світ на нові рейки та скерував прожектор історії на два модерні центри сил, з яких один, без нашої волі, захопив у свій круговорот подій і Україну. Простим, розповідним стилем, Роман Лазурко передає свої переживання власне з цього часу, додаючи чимало фактів до велетенського полотнища, що на ньому змальована історія – і доля – нашої Дивізії. Читуючи історію цих спогадів, в уяві не виростає штучний,

трафаретний тип вояка – легендарного лицаря на білому коні, а образ пересічного громадянина, що вдягнув на себе однострій Дивізії, щоб в її лавах змагатися за право нашої нації зажити «в народів вільних вільнім колі».

Автор «На шляхах Європи» – це продукт епохи між двома великими війнами, продукт доби, що в ній українці жили пам'ятю Визвольних Змагань минулого, а світ спішив вже до змагань майбутнього. Українська молодь того часу, за стимулом Великого Чину своїх батьків мріяла про переможне закінчення розпочатого ними бою тоді, коли доля готовила для нас вже наш власний. Нам не довелось кінчати Київської кампанії чи Зимових походів, історія бо йде вперед. Нам не довелось маршувати вулицями Столиці ані окопуватись під Крутами, нам прийшлося йти далекими і чужими шляхами Європи за нашою історичною та національною Істиною. Шлях до Київа повів нас через Голландію, Німеччину, Францію, Австрію, Хорватію, Сербію, Італію і Мадярщину і приходить сказати, що ми цього походу ще не закінчили. Але наше покоління, покоління, що в ньому виріс автор цих спогадів, здало свій іспит перед історією та нашим народом. Читаючи історію цієї страшної війни, важко сьогодні нам самим повірити, що ми в ній брали участь, що ми стояли із зброєю в руках за нашу справу серед гурагану без прикладу в історії світу і ми втримали ім'я України та вперто втовкли у свідомість світу, що ми хочемо жити вільним життям і що ми готові за волю України стати до боротьби з однією із двох найбільших потуг світу. Наше покоління дало Українську Повстанську Армію, наше покоління дало Українську Дивізію, наше покоління дало українську боротьбу!

Не будемо проходити поодиноких етапів вояцького шляху автора. Про це він говорить на сторінках своїх спогадів. Хочемо тільки підкреслити скромний факт, що він був одним із цих численних тисяч, що у вирішальну хвилину відкинули всяке «політикування», всякі «за і проти» тодішньої несамовитої

ситуації в якій опинився український народ, а просто взяли зброю в руки. Нехай це буде науковою наше майбутнє: не «філософією» вичікування на кращу долю, не гуманітарними гаслами утопійних «правд», не покорою екзистенціалізму за всяку ціну, а в першу чергу чести і волі, тільки зброєю, зброєю і ще раз зброєю ми здобудемо нашу обітувану землю для нас і наших дітей. Це є твердий закон нашого простору, нашої історії і нашого майбутнього.

Филип Трач, пор. 1-ої УД УНА

ХТО, КУДИ І ЧОГО...?

Сидиш у затишній кімнаті, при машинці до писання, біля гори білого паперу, сам із собою і своїми спогадами. Це рік Божий 1970-ий, на чужині. Цей папір треба записати. Картки може пожовкнуть, але у пам'яті все живе, як сьогодні, а минуло вже більше чверть сторіччя.

* * *

Тисяча Дев'ятсот Сорок Третій, четвертий рік війни. Україна мала вже час втратити всі надії, що спалахнули яскравим полум'ям в Тридцять Дев'ятому і ще більше в Сорок Першому. Потемніли обрії. Але за якимись дивними законами природи, кривда заподіяна Україні почала свій похід помсти по бундючних наїзниках. Заплатила свою ціну Польща, заплатила Росія і стала платити Німеччина. Зарозумілий диктатор, сп'янілий першими перемогами, не хотів усвідомити історичної лекції Карла XII, не хотів вивчити досвіду Наполеона і – не вивчив нічого. Тепер, у Сорок Третому вже й не грато ролі, чи захоче Німеччина вчитись. Вже було

запізно. Доля відвернулась від неї. Свою велику, чи не останню історичну нагоду Німеччина прогавила. Тепер – може – на Схід глянуть інші потуги і може вони краще зрозуміють ролю України в цьому великому просторі, може вони усвідомлять, чому перша велика держава там постала в Києві.

В перспективі воєнних подій ситуація була погана. В Африці Альянти¹ зліквідували рештки німецького Африканського Корпусу ще 12 травня, щоб 9 липня висадитись на Сицилії. Війна прийшла знов до Європи. На Сході Советські армії остаточно зайняли Харків вже другий раз цього року, дня 22 серпня і цілим вже фронтом вступили на територію України після виграної панцирної битви під Курськом, яку історики пізніше зарахують як найбільшу танкову битву в історії воєн. І це все сталося вже після Сталінграду, де пропав квіт німецьких збройних сил, славна 6-та армія маршала Павлюса, вкрита лавровими листками ще у французькій кампанії. Кожному вже було ясно, що Німеччина перейшла свій вершок. Доля війни стала хилитись на другий бік.

І в такій власні ситуації в Західній Україні заграли бойові сурми. Це, на що всі українці чекали в Тридцять Дев'ятому, це, на що вже абсолютно чекали в Сорок Першому, прийшло щойно тепер... Запізно, як ми всі знаємо сьогодні, у 1971-ому. Але тоді...? Тоді ми хотіли вірити, за Лесею Українкою, «проти надії». Ми знали, як страшно збита була Росія і ми бачили, як почали бити Німеччину. Може, якраз повториться 1918-ий рік...? Нам треба війська, нам треба збройної сили, щоб вороги не почали знов ділити наших земель без нас у новому Версаї²...

І в Сорок Третьому Україна вирішила будувати свою регулярну армію без огляду на політичні і воєнні відносини. Власна армія створить сама собою відповідну політичну ситуацію. Ми

1 Альянти – союзники за Антигітлерівською коаліцією.

2 Ідеється про Версальський мирний договір 1918-го року, укладений за результатами Першої Світової війни.

не знали, чи доля дасть нам ще одну шансу, але якщо вона мала нам її дати – ми хотіли бути готові.

З такого розуміння потреби власного війська зродилась Дивізія і пізніше Українська Національна Армія.

Та Німеччина не доросла до історичної хвилини. Навіть тоді, коли вже її Східній Фронт тріщав у своїх посадах, вона воліла програти війну, як стати лицем, політично чесно і мілітарно рішуче до «українського питання». Ну й програла, як знаємо.

Це «українське питання» небезпечне. Воно має тенденцію мститись важко на силах і потугах, що його ігнорують. Через нього програв Карл XII, через нього пропав Наполеон і через нього відібрал собі життя у берлінському бункері в останніх днях війни Адольф Гітлер. Здається нам, що й тепер, двадцять п'ять років після закінчення війни українське питання не дає спокою деяким столицям світу. Не дає спокою передусім Москві.

Але в Сорок Третьому ми не мали часу думати про історичні аналогії. Україна дала вісімдесят тисяч молоді, з яких тільки двадцять знайшли своє місце в лавах Дивізії. Пішли, бо так сказала Україна, пішли на заклик своїх Батьків, пішли по зброю, щоб бути готовими і щоб як час настане, виставити велику, вишколену, модерну українську армію.

Пішли Дивізійники...

ГОЛЯНДІЯ

Повні чотири місяці прислухались стрункі ліси Гайделяґру до української маршової пісні. Співали ми ранком, після вимаршу на вправи, повними, міцними грудьми, співали, вертаючись до табору після вправ, голодними тенорами і хриплими басами, співали в дощ так само як до пекучого сонця, співали навіть з газовими масками на обличчях і тоді мені пригадувались єгипетські піраміди і спів фараонських ченців у глибині тих колосальних, ославлених могил.

Не завжди спів нам вдавався. Спочатку ми вдавались в довгі дискусії, що саме будемо співати, і як звичайно у нас, скільки стрільців, стільки і пропозицій. Все це кінчалось коротким гаркотом команди: Флігер фон рехтс!! Ааавф, марш-марш¹!! і ми скоро усвідомили, що не всі наші українські традиції можна зберегти незаторкненими на чужині. Дечого треба таки виректись.

Тому, в половині листопада, після закінчення рекрутського вишколу, коли нас стали розсилати на всілякі підстаршинські

¹ «Лівим плечем вперед! Кроком руш!» (нім.)

школи¹, ми їхали вже цілком іншими людьми, від тих, що із батьківських домів прийшли на німецький військовий вишкіл. Ми були загартовані.

Мої близчі товариши, як Пилип Трач, Козинський «Цап», Галькевич, якого ми всі називали «дзядзьом», Степан Цмоць, Вовк, Криворучка, Дуб, Фульмес, Луців, Боднарчук, Попович, Ленчик, Форма і інші, яких прізвища уже призабув, попали до транспорту в Голяндію, до протипанцирної підстаршинської школи, в Гільверсум. Нам говорили, що це була одна з кращих підстаршинських шкіл. А це, на нашу мову, означало, що там давали іще більше по ногах, як в усіх інших, хоч пізніше, коли вся наша Дивізія з'їхалась уже разом, ми переконалися, що були ще «країці» від нашої і ми не могли так дуже ще нарікати.

До цієї школи попало нас 52 кандидати. Більше й не могло влізти на вантажне авто, що повезло нас до поїзду. Помимо закінченого рекрутського вишколу, ми ще не були генералами і повезли нас товаровими вагонами «сорок хлопа або вісім коней», без великого люксусу, але зате із повною свободою вимахування ногами на свіжому повітрі. Одна група дивізійних підстаршин вже вийшла з цієї школи, з так званого першого турнусу, ми їхали їм на зміну.

Після щоденних вправ рекрутського вишколу, де земля матір'ю стає, а всі кості знаходяться поза межами болю, прогулька через цілу Європу, навіть вантажними вагонами, має свій чар. Істи очевидно було мало, бо годують тільки тих, хто вже йде на фронт, але зате зорових вражень нам не жаліли. Кордон Генерального Губернаторства переїхали ми без великого враження, бо як тут так і там стояли ці самі вартові і на залізниці ця сама мова, але зате сподобалися нам чисті німецькі села і міста. Погода трималась гарна, хоч трохи вже холоднава, і довелось нам побачити також перші німецькі руїни від альянтських летунських

1 Підстаршина – відповідник сержанта в сучасній українській армії. Старшина – те ж саме, що офіцер.

рейдів. На жаль, не везли нас через Берлін, ані Відень, як наших товаришів, на інші вишколи; ані навіть через чеську Прагу, але зате під Гановером пережили ми нічний налет американської авіації і повірте, було на що дивитись. Вгорі, наче якась страшна буря, гудуть безупинно мотори, внизу блискають вогні від гармат протилетунської оборони, комунікацію між горою і низом втримують бомби, що летять і свищуть собі при тому всіма голосами дантейського пекла, а вибухи бомб освітлюють околицю, як удари громів. Є на що дивитись. І все це видумали мудрі, розумні люди, егеж!

Стояли ми у полі довго, придивляючись, як американці хрестили Гановер, потім стояли ще довше, заки німці направили залізничий шлях, щоб українці могли їхати до Голяндії на вишкіл – польськими вантажними вагонами. Змінилась Европа, нема що й казати, нові часи настали.

На нас не впала ні одна бомба, чого доказом є те, що я сьогодні пишу ці слова. Не думаю, що американці передбачали тоді, що через десять років ми станемо їхніми громадянами, але все таки залишили нас в спокою і з нами навіть цих німців, що нас транспортували. Тому ми заїхали до Голяндії без перепон, а до Гільверсуму без поспіху.

Якщо Німеччина виглядала на країну у війні, то Голяндія стояла собі, як образок з казки. Люди гарно зодягнуті, чепурні хатки з великими вікнами, вулиці і дороги чисті, асфальтовані, всюди квіти, огороди, сади. Добро кидається у вічі. Крамниці повні товарів, ніхто не кидається на це все, ніхто не стає у «хвостики», ніхто не дереться хапливо за кожний шматок хліба. Я думаю, що в цілій Голяндії в цей час саме ми були найбільш голодні.

Закватиували нас у якісь колишній середній школі, яку німці перемінили на касарню. Все вже нас чекало, включно з чотирьома українцями з першого турнусу, які мали бути старшиими в наших кімнатах та допомагати німцям у вишколі. Це були Любомир Кузик, Любомир Боднар, Володимир Масник і Ярослав

Новицький. Вони вже були підстаршинами, але відповідні відзнаки мали отримати аж після нашого вишколу.

За німецькою системою нас розділили на чотири рої¹, ройовими, очевидно, призначено німців, а саме унтершарфюрера Банька до першого роя, Шольца до другого, Ледерле до третього і Кампгавзена до четвертого. Чотовим нашої української чоти став гавптшарфюрер (булавний) Крафт, народжений у Відні, із всіма віденськими признаками, з мішаної родини, де батько був австрійцем, а мати, мабуть росіянкою, а може й українкою, бо на Заході все це, що на схід від Відня, рахується Росією, на жаль. Цей Крафт, це була дійсно рогата душа. Очайдух до пригод, як і до бійки, дуже здібний, любив заглядати до чарки, згідно зрештою із воєнною модою, росту був високого, худорлявий такий, що ремінь з револьвером звисав йому аж на бедрах, як в американських ковбоїв. Згідно із цим він мав теж неабияку минувшину. Колись вже був старшиною, але за якусь провину здеградовано його до ступня десятника (унтершарфюрера), ми зустріли його вже на ступні гавптшарфюрера, тобто два ступні вище. На цьому він не пристанув, дряпався вище і в 1944 році, в місяці жовтні, зустрів я його у Східніх Прусах, в Аріс, вже знов старшиною – поручником, та ще й з лицарським хрестом на шиї! Та про це при нагоді.

Побіч нас, на цій же вишкільній площі, стояла сотня гітлерівської молоді – Гітлер-Югенд. Ця сотня і наша чота мали спільного команданта, яким був товариш Крафта, поручник (унтерштурмфюрер) Редер.

Приїхавши до цієї школи, мусіли ми здати всі німецькі гроші, які нам команда мала виміняти на гульдени, щоб ми могли собі за ці гроші щось у багатій Голяндії купувати. Та з початком вишколу показалось, що нам до міста виходити не вільно було, і що на це дозволять нам аж за два тижні. Очевидно, ми

1 Рій – те саме, що відділення, чота – взвод, сотня – рота.